

Zajęcia 5. SKAŁY MAFICZNE (wylewne)

1. Klasyfikacja bazaltów
2. Charakterystyka petrograficzna wylewnych skał maficznych (**bazalty**, diabazy, doleryty, spility).
3. **Typy bazaltów** i geotektoniczne środowiska ich występowania.
4. Występowanie bazaltów w Polsce. Charakterystyka petrograficzna bazaltów permskich i mioceńskich.

BAZALTY

Ogólnie są to drobnokrystaliczne, ciemne skały maficzne.

Zbudowane są z augitów (cpx), Ca-plagioklazów (labrador-bytownit) i minerałów nieprzeźroczystych (tytanomagnetyt, ilmenit).

Bazalty możemy podzielić na 3 główne typy:

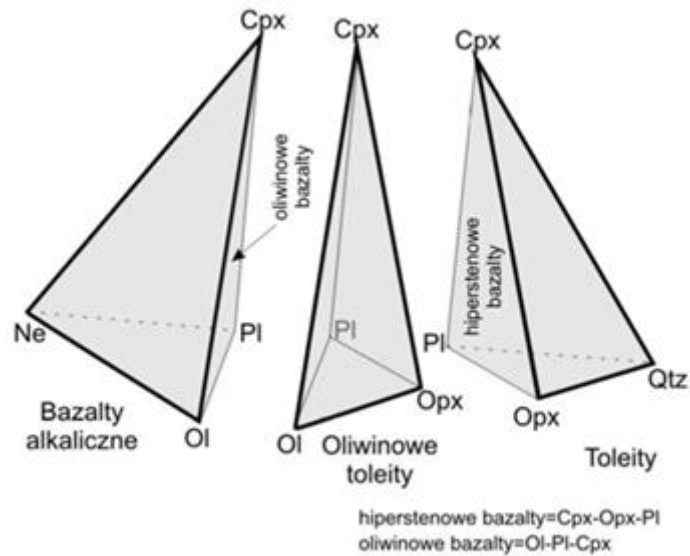
1. **Bazalty tholeitowe** (tholeitic basalt) zawierają augit (cpx), nisko Ca-pirokseny (pigeonity-cpx, hipersten-opx). Oliwinu brak albo jest obecny w bardzo małych ilościach (poniżej 5% objętościowych) zawsze jako fenokryształy a nigdy w tle skalnym.

Tło skalne zazwyczaj składa się ze zmiennych ilości szkliwa w interstycjach, lub produktów jego dewitryfikacji. W skałach, które ulegały wolniejszemu chłodzeniu w miejscu szkliwa występują granofirowe przerosty kwarcu i skaleni alkalicznych. Tło skalne ma zazwyczaj strukturę ofitową lub intergranularną.

2. **Alkaliczne bazalty oliwinowe** (alkali olivine basalt) nie zawierają nisko Ca-piroksenów. Zbudowane są z bardzo dużej ilości oliwinów występujących zarówno w tle skalnym, jak i w postaci fenokryształów, augitu (cpx) z dużą zawartością Ti, małej ilości skaleni alkalicznych (mniej niż 10% ogółu skaleni) oraz większej ilości plagioklazów. Jako minerały akcesoryczne mogą występować nefelin lub analcym. Szkliwa w interstycjach jest bardzo mało. Tło skalne ma zazwyczaj strukturę ofitową lub intergranularną.

3. **Tholeity oliwinowe** (olivine tholeiite) i **bazalty oliwinowe** (olivine basalt). Określenia te stosuje się do skał, które wykazują cechy charakterystyczne zarówno tholeitów (1) jak alkalicznych bazaltów oliwinowych (2). Nie zawierają nisko Ca-piroksenów. Zbudowane są z dużej ilości oliwinów w tle skalnym, a także w formie fenokryształów, augitów (ubogich w Ti i w Ca). Szkliwo może być obecne w interstycjach. Nefelinu i analcymu brak.

Klasyfikacja bazaltów

Inne wylewne skały maficzne:

Bazanity (basanite): oliwiny + cpx + Ca plagioklasy + nefelin

Hawaity (hawaiite): andezyn + sanidyn lub anortyt + oliwin + cpx ± flogopit

Mugearyty (mugearite): skład taki jak hawaitów lecz zamiast andezynu jest oligoklaz.

Trachybazalt (trachybasalt): oliwiny + Al-Ti cpx + labratoryt + sanidyn + amfibole + Flogopit + nefelin. Ogólnie odpowiednik hawaitu.

Trachyandezyt (trachyandesite): takie same jak trachybazalty, lecz zamiast labradoru zawierają Na-plagioklasy. Ogólnie odpowiednik mugearytu

Fonolity (phonolite): dużo skalenoidów + sanidyn lub anortyt + egiryn-augit ± melilit, flogopite. Skała niedosycona krzemionką.

Trachity (trachyte): sanidyn lub anortyt ± piroksen, biotyt, hornblena ± kwarc lub skalenoidy

Pikryt (picrite): skała bazaltowa bogata w oliwin (oliwin > piroksen). Według niektórych klasyfikacji powinna zawierać mniej niż 30% skalen.

Ankaramit (ankaramite): skała bazaltowa bogata piroksen i oliwin (oliwin < piroksen). Niektóre klasyfikacje wymagają mniej niż 30% zawartości skalen.

**Petrograficzne kryteria odróżniania
alkalicznych bazaltów oliwinowych od bazaltów tholeitowych:**

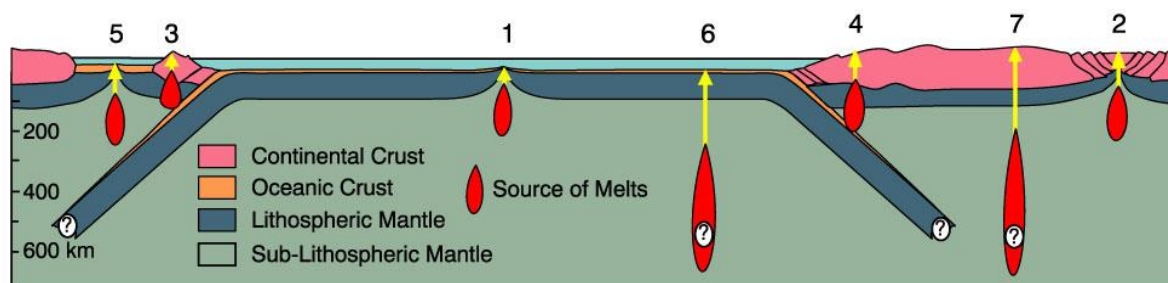
- Bazalty tholeitowe zawierają zarówno augit (cpx) jak i nisko Ca-pirokseny (pigeonite-cpx i hipersten - opx), podczas gdy alkaliczne bazalty oliwinowe zawierają jeden rodzaj piroksenu (cpx: augit tytanowy lub augit-egiryn) i nigdy nie zawierają piroksenów z niską zawartością Ca.
- W bazaltach tholeitowych oliwin jest w większości nieobecny. Jeżeli występuje, to w bardzo małych ilościach (<5%) tworząc fenokryształy (nigdy w tle skalnym). W alkalicznych bazaltach oliwinowych, oliwin występuje w dużych ilościach zarówno w postaci fenokryształów jak i w tle skalnym.
- Oliwinowe tholeity i oliwinowe bazalty są skałami które mają cechy charakterystyczne zarówno dla bazaltów tholeitowych jak i dla alkalicznych bazaltów oliwinowych. Cechuje je brak nisko Ca-piroksenów (cpx, opx), musi występować oliwin (>5%) w postaci fenokryształów lub w tle skalnym. Nefelinu brak.
- Normatywny hipersten (opx) jest cechą tholeitów, a jego brak jest typowy dla alkalicznych bazaltów oliwinowych. Obecność normatywnego oliwinu i hiperstenu charakteryzuje tholeity oliwinowe.

**Charakterystyka bazaltów
w oparciu o cechy mineralogiczne i geochemiczne.**

Nazwa	Pirokseny	Inne minerały	Uwagi
Tholeity	Augit + opx lub pigeonity	W interstycjach kwaśne szkliwo, trydymit lub kwarc. Możliwe oliwiny z obwódkami px	Odmiany oceaniczne >2.5%wag TiO ₂ Kontynentalne 1.0%wag TiO ₂
Tholeity oliwinowe	Augit+ opx lub pigeonite	Dużo oliwinów, czasami z obwódkami piroksenów	Oceaniczne >2.5%wag. TiO ₂ Kntynentalne 1%wag TiO ₂
Bazalty alkaliczne	Augit (bogaty w Ti), Brak nisko-Ca piroksenów	Dużo oliwinu Mogą być: skalenoidy, skalenie alkaliczne, flogopit, kersutyt (amf)	Wyższa zawartość alkaliów, niższa SiO ₂ niż w powyższych typach

Występowanie magm bazaltowych w różnych układach tektonicznych

	Na krawędziach płyt		Wewnątrzpłytkowe	
Układ tektoniczny	Konwergentny (→_←)	Dywergentny (←_→)	Wewnątrzpłytkowy oceaniczny	Wewnątrzpłytkowy kontynentalny
Charakterystyka wulkanizmu	Łuki wyspowe, Aktywne brzegi kontynentów	Grzbiety śród-oceaniczne, baseny załukowe	Wyspy oceaniczne	Strefy ryftów kontynentalnych, provincje bazaltów płytowych
Typ magmy	Tholeitowa, Calc-alkaliczna	Tholeitowa	Tholeitowa Alkaliczna	Tholeitowa Alkaliczna

Magma THOLEITOWA, CALC-ALKALICZNA, ALKALICZNA:

łuki wyspowe / Island Arc Basalt (IAB) (3),
aktywne brzegi kontynentów / active continental margins (CAB) (4)

Magma THOLEITOWA: Grzbiety śródoceaniczne / Mid-Oceanic Ridges Basalt (**MORB**) (1),
baseny załukowe / back-arc spreading centres (5)

Magma THOLEITOWA, ALKALICZNA:

strefy ryftów kontynentalnych / Continental Rift Zone (CRZ) (2),
kontynentalne prowincje bazaltów płytowych / Continental Flood Basalt provinces (CFB) (7),
wyspy oceaniczne / Oceanic Islands Basalts (**OIB**), Oceanic Island Tholeites (OIT) (6)

! W pozycji 4 często bimodalny wulkanizm (maficzny i felsyczny)

SKAŁY MAFICZNE - wylewne

4	bazalt tholeitowy
16M	bazalt tholeitowy (Tłumoczów)
R IV 12a	bazalt tholeitowy (Dolny Śląsk)
5	bazalt tholeitowy
10M	bazalt tholeitowy (okolice Krakowa)
36+	bazalt przeobrażony (spilit)
WB1	bazalt tholeitowy przeobrażony
Eł 06	bazalt o teksturze pęcherzykowej
51 M	bazalt o strukturze intergranularnej/intersertalnej
siekierka neolit	
M Ił	bazalt oliwinowy
D5	bazalt alkaliczny (Dolny Śląsk)
8	bazalt alkaliczny
1M Wezuwiusz	bazalt z leucytem